№ 226 Դեկտեմբերի 18 (30) 1880 Դեկտեմբերի 18 (30) № 226

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլ, կէս տարվանը 6 բուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Ոտարաբաղաքացիք դիմում են ուղղելի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թ-ին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

կը հրատարակվի նոյն դիրքով և նոյն պրոգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետեւեալ օրերից)։

ՊՐՈԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիետոն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ։

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 բուբլ, կէս տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3. ր. երկու ամս. 2 ր. և մի ամս. 1 բուբլ։

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներքին տեսութիւն։ «Русскія Вѣдомости» լրագրի յօդուածը։ Նամակ Գանձակից։ Նամակ Բաքուից։ Նամակ Խմբագրին։ Նամակ Խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Գերմանիա։ Ցունաստան։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Դաւիթ Բէկ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„РУССКІЯ ВѢДОМОСТИ" ԼՐԱԳՐԻ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

„Русск. Вѣд." լրագրի մէջ կարդում ենք հետեւեալ յօդուածը։

Երեկ, դեկտեմբերի 5-ին, 12 ժամից մինչև երեքը Հին համայսարանի բակը ուսանողներով լիքն էր։ Երեք հարիւր մարդուց աւելի են հաւաքվել, գլխաւորապես առաջին կուրսերի ուսանողները։ Բակի մեծ դռները երկու կողմից էլ փակված էին և բակի ցանկապատի մօտ մեծ քանակութեամբ հաւաքված հասարակութենից ոչ ոքի ներս չէին թողնում։ Ինչպէս երեւում էր բակի մէջ տեղը հաւաքված խումբի բացականչութիւններից, հաւաքված ուսանողները կամենում էին տեսնել համայսարանի ռէկտորին, որպէս զի նրանից իմանան իրանց մի քանի ընկերների համայսարանից արտաքսելու պատճառները։ Երրորդ ժամի սկզբին, երբ հաւաքված ամբոխը շատացաւ, փոքր դռներից մէսաւ բակը գեներալ Կօզլօվ։ Դժուար էր լսել նրա ասածները ուսանողներին։ Բակի մէջ տարածված բացականչութիւնները. ,,խնդրում ենք բարձր, չենք լսում,,՝ առիթ են տալիս ենթադրել, որ գեներալ Կօզլօվի ասածները բակի մէջ եղած ուսանողներից շատերը չէին լսում։ Ուսանողների հետ մի հինգ րոպէ խօսելուց յետոյ գեներալ Կօզլօվ ուղեւորվեցաւ դէպի Տվերսկայայ։ Ինչպէս յետոյ յայտնվեցաւ, գեներալ Կօզլօվ եկել էր ուսանողներին առաջարկելու, որ նրանք իրանց տները գնան։ ,,Մենք կամենում ենք տեսնել ռէկտորին, պատասխանել էին նրան մօտ կանգնած ուսանողները և երբ նա կը գայ և բացատրութիւն կը տայ, իսկոյն կը հեռանանք,,՝ Երեք ժամին մօտ համայսարանի շինութեան մօտ հաւաքվեցան ձիաւոր ժանդարմներ և բազմաթիւ պոլիցիականներ, որոնց հետ վերադարձաւ գեներալ Կօզլօվ։ Բակի մէջ եղած ամբոխը շրջապատվեցաւ և ժանդարմների ու պոլիցիականների պահպանութեամբ բակից դուրս բերվեցաւ։ Այդ ժամանակ ոչոք ոչինչ ընդդիմադրութիւն չը գործեց։ Համայսարանի բակից կալանաւորվածները փողոցի միջով, հետաքրքիր հասարակութեան ուղեկցութեամբ, գնացին դէպի Նիկիտսկայայ։ Այդտեղից Նիկիտսկայա գռների մօտ անցան դէպի միւս Նիկիտսկայա փողոցը և յետոյ — կալանաւորվածները տարվեցան, ինչպէս ասում են, Նախկին ,,կալանաւորների հին տունը,,՝ որ այժմ անուանվում է ,,քաղաքային բաժնի կալանաւորների ուղղիչ մասը,,՝ որտեղ նրանք թողնվեցան մինչև նոր կարգադրութեան անելը։ Ուսանողներին համայսարանից արձակելը, որ առիթ է տուել այդ անկարգութիւններին, ինչպէս պատմում են, հետեւեալ պատճառով է եղել։ Մի քանի օր առաջ, երբ պրոֆէսօր Զ. դասախօսում էր, անատոմիական թատրոնի լսարանը մտել է մի ուսանող և յայտնելով, թէ ինքը ընկերներին մի բան պէտք է հաղորդէ, խնդրել է պրոֆէսորից դադարեցնել դասախօսութիւնը։ Չը նայելով, որ պրոֆէսորը առաջարկեց այդ ուսանողին թողնել լսարանը և չը խանգարել դասախօսութեանը, մանողը յամառում էր։ Այդ ժամանակ պրոֆէսոր Զ. դիմեց ուսանողներին յայտնելով, որ նա մտադիր է շարունակել դասախօսութիւնը և այդ բանը կարող է անել, եթէ նրան չը խանգարեն։ Մանողը սարսփած էր հեռանալ, որովհետև լսվեցան ,,դուրս,,՝ բացականչութիւններ։ Գրանից յետոյ Զ. պէտք է շարունակէր իր դասախօսութիւնը, բայց նրան խանգարում էր դրացի լսարանի մէջ եղած աղմուկը, այնտեղ հաւաքվել էին բժշկական բաժնի, գլխաւորապէս առաջին երկու կուրսերի ուսանողները։ Պրոֆէսորը սարսփած էր գնալ նրանց մօտ և խնդրել աղմուկ չանել, բայց նրա խնդրքը աջողութիւն չունեցաւ, աղմուկը չէր դադարում և դասախօսութիւնը անկարելի էր շարունակել։ Համայսարանի վարչութիւնը այդ առիթով ունեցած նիստի ժամանակ վճռեց, արտաքսել պրոֆէսորի մօտ մնող ուսանողին և էլի հինգ ուսանողների, որոնք ամենից շատ աղմուկ էին անում։ Ժողովի ժամանակ։

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

8-ին դեկտեմբերի

Կարդալով ձեր լրագրի № 210 Գանձակից գրած իմ դէմ նամակը տիկին Ե. Ս. ստորագրութեամբ, զարմացայ նրա անհին փաստաբանութեան վրա, որ կօմիկական ձեւով, աջողել պատկերով հանդէս է գալիս լրագրով պատասխանելու, հերքելով իմ անձնական պատի պատասխանութեան նամակի ճշտութիւնը, և կեղծ համարելով ստացած ապահովագրի իսկութիւնը։ Վարագուրեալ պատասխանող այդ տիկինը չեմ իմանում ինչից տարված, ինքն է պատասխանում։ Մասայլ լոյսը տարածվեցաւ այրի մթին կամարների մէջ։ Այդ ստորերկրեայ գնդանը ոչխարների աղբլ էր *)։ ուր պատսպարվում էին հովիւների հօտերը աշնան և ձմռվայ փոթորիկների ժամանակ, իսկ ամառը մնում էր դատարկ։ Այդ ժամանակ ոչխարները այսպիսի մթին, խեղդված խորշերի կարօտութիւն չունէին, լեռների արձակ, բացօթեայ կեանքը աւելի լաւ էր նրանց համար։ Անասունների այդ խաւար պատսպարանը այժմ ծառայում էր որպէս մարդիկների գնդան։ Խանը այնտեղ էր բանտարկում իր կալանաւորներին։ Նա կառարելապէս լաբիրինթոսի ձեւ ունէր։ մի անգին գետնափոր խոռոչ, ոլորմնոր պտոյտներով, տարածվել էր ժայռերի սրտի մէջ։ Անասունների բորբոսած ապականութիւնը, ամբարվելով այնտեղ, աւելի անտանելի էր դարձնում առանց օդի և լոյսի այրը, ուր տիրում էր մշական խոնաւութիւն, խեղդող ժահռոտութեան հետ։

Ցղամարդը ձեռքի փոքրիկ լապտերով դեռ լուսաւորում էր այրի մուտքը և խարխափելով առաջ էր գնում, իսկ տիկինը հետեւում էր նրան։ Նրանք հասան մի տեղ, ուր այրի նեղ անցքը լայնանում էր, կազմելով մի ընդարձակ քարանձաւ։ Այստեղ ներկայացաւ նրանց աչքն մի տարափելի տեսարան։ Մօտ երկու հարիւր բանտարկեալներ մարմնոր մարմնոր, բայց նրանք, կարծես, ոչինչ չէին զգում և շարունակում էին իրանց ճանապարհը։ Անցնելով մի քանի կիրճեր, մի քանի դժուարին տարափներ, նրանք հասան մի տեղ, ուր լեռան քարաժայռերը գոգաւորվում էին, կազմելով այրի նման մի անգին խոռոչ։ Նրա մուտքի առջև պառկած, խռմփում էին մի քանի պահապաններ։ Տիկինը կանգնեց փոքր ինչ հեռու, իսկ նրա ուղեկից տղամարդը մօտենալով, զարթեցրեց պահապաններից մէկին։

—Բաց արա դուռը, ասաց նրան հարիւ լսելի ձայնով։

Այդ դուռ կոչվածը մի անգին սալ էր, որով փակած էր այրի նեղ մուտքը։ Ուժեղ պահապանը, թիկն տալով, մի կողմ գլորեց ծանր սալը և մուտքը բացվեցաւ։ Այդ միջոցին տիկինը, աւելի զգոյշ կերպով փաթաթվելով իր այրացի վերարկուի մէջ, մօտեցաւ այրին և ներս մտաւ։ Նրա հետ եկող տղամարդը, որ կանգնացի ներքինապետն էր, պատուիրեց պահապանին հակել մուտքի մօտ և ոչ ոքի ներս չը թողնել։ Պահապանը, որի ամեն ձեւերից երեւում էր ակնածութիւն և խոնարհութիւն դէպի այդ մարդը, խոստացաւ, թէ կը կատարէ նրա հրամանը։

Այրի մէջ տիրում էր մթին խաւար։ Կարծես, նրանք իջնում էին մի ստորերկրեայ տարտարոսի մէջ։ Մի քանի քայլ առաջ գնալուց յետոյ, տղամարդը կանգնեց, և չափմամբ զարկելով կայծքարին, վառեց տրեթը, որով կպցրեց ծծումբի մէջ թաթախած լուցկին, և նրանով վառեց ձեռքի փոքրիկ լապտերը, որ իր հետ ունէր նրանց մարմնոր, բայց նրանք, կարծես, ոչինչ չէին զգում և շարունակում էին իրանց ճանապարհը։ Անցնելով մի քանի կիրճեր, մի քանի դժուարին տարափներ, նրանք հասան մի տեղ, ուր լեռան քարաժայռերը գոգաւորվում էին, կազմելով այրի նման մի անգին խոռոչ։ Նրա մուտքի առջև պառկած, խռմփում էին մի քանի պահապաններ։ Տիկինը կանգնեց փոքր ինչ հեռու, իսկ նրա ուղեկից տղամարդը մօտենալով, զարթեցրեց պահապաններից մէկին։

—Բաց արա դուռը, ասաց նրան հարիւ լսելի ձայնով։

Այդ դուռ կոչվածը մի անգին սալ էր, որով փակած էր այրի նեղ մուտքը։ Ուժեղ պահապանը, թիկն տալով, մի կողմ գլորեց ծանր սալը և մուտքը բացվեցաւ։ Այդ միջոցին տիկինը, աւելի զգոյշ կերպով փաթաթվելով իր այրացի վերարկուի մէջ, մօտեցաւ այրին և ներս մտաւ։ Նրա հետ եկող տղամարդը, որ կանգնացի ներքինապետն էր, պատուիրեց պահապանին հակել մուտքի մօտ և ոչ ոքի ներս չը թողնել։ Պահապանը, որի ամեն ձեւերից երեւում էր ակնածութիւն և խոնարհութիւն դէպի այդ մարդը, խոստացաւ, թէ կը կատարէ նրա հրամանը։

Այրի մէջ տիրում էր մթին խաւար։ Կարծես, նրանք իջնում էին մի ստորերկրեայ տարտարոսի մէջ։ Մի քանի քայլ առաջ գնալուց յետոյ, տղամարդը կանգնեց, և չափմամբ զարկելով կայծքարին, վառեց տրեթը, որով կպցրեց ծծումբի մէջ թաթախած լուցկին, և նրանով վառեց ձեռքի փոքրիկ լապտերը, որ իր հետ ունէր

*) Ա ղ բ լ կոչվում են այն գոմերը, որ գըտնվում են լեռների մէջ և ծառայում են որպէս անասունների փարախ տարվայ ցուրտ եղանակների ժամանակ. Նրանք ըստ մեծի մասին լինում են բնական այրեր։

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ Վ. Է Պ

(1722—1728)

—

Դ.

Մինչև հրէան կը պատրաստէ կնիքները, ես կը պատմեմ մի անգամ, որ պատահեց մօտաւորապէս տասն և հինգ տարի առաջ։

Սէֆէվիների ժամանակ, երբ ափքանները արեւելքից օրըստօրէ զօրանում էին, երբ պարսից հարաւային երկրների մի մասը անցաւ օսմանցիների ձեռքը,—այդ ժամանակ Պարսկաստանի արեւմտեան մասնում, մանաւանդ Աբրպատականում չահերի իշխանութիւնը բոլորովին թուլացաւ։ Խաներից շատերը ապատամբվեցան և կազմեցին զանազան մանր, անկախ իշխանութիւններ։ Այդ խաներից մէկն էր Բաղդիւշադ գաւառի Ֆաթալի խանը։ Նա մի ազնուական էր անունից ստմից, որ իր ամբողջ կեանքում պարապել էր ռազմակութեամբ և ասպատակութիւններով։ Նուաճելով Բաղդիւշադի բոլոր թուրք բէկերին, Ֆաթալի խանը, ոչ միայն այդ գաւառի բռնապետը դարձաւ, այլ մտածում էր տիրել ամբողջ Ղարախին։ Եւ այն գաղանը, որ առաջ իր փոքրիկ խումբով մեծ ճանապարհների վրա միայն քարվաններ էր կողոպտում, այժմ սկսեց անգին խումբեր կազմել և ամայի դարձնել հարաւն երկրները։

Ամառնային ամիսներից մէկն էր։

Ֆաթալի խանը, թողնելով Ղարախի ջերմ տափարակները, իր Զալարեան կոչված խաշնարած ցեղի հետ, անցել էր փայտակարանի հովտաւոր և անտառապատ լեռների վրա ամառը անցկացնելու համար։

Գիշեր էր։ Հովիւների բոլոր վրանները պատած էին Ֆանդր խաւարով. միայն խանի կանանոցը կազմող չատրների մէջ վառվում էին մի քանի գունաւոր լապտերներ։ Այդ չատրներից զգոյշ և յուշիկ քայլերով դուրս եկան երկու հոգի, որ փաթաթված էին լայն վերարկուների մէջ։ Մէկը գնում էր առաջ, իսկ միւսը հետեւում էր նրան։ Մի փոքր հեռանալով կանանոցից, նրանք անհետացան զիշերային մթութեան մէջ։

—Ձեռքդ տուր ինձ, տիկին, ասաց նրանցից մէկը, որը, երեւում էր, տղամարդ էր,—այդ ճանապարհը անծանօթ է քեզ, դու անդադար սայթաքվում ես։

—Շնորհակալ եմ, Ահմէդ, այսպէս էլ կարող եմ գնալ, պատասխանեց մի վշտալի կանացի ձայն,—դու միայն առաջ գնա և ճանապարհը ցոյց տուր ինձ։

Նեղ շաւիղը, որի վրայով անցնում էին նրանք, տեղ-տեղ կորչում էր թուփերի և մացառների մէջ։ Ցակտոտ փուշերը պատառոտում էին նրանց հագուստը և երբեմն ծառում էին նրանց մարմինը, բայց նրանք, կարծես, ոչինչ չէին զգում և շարունակում էին իրանց ճանապարհը։ Անցնելով մի քանի կիրճեր, մի քանի դժուարին տարափներ, նրանք հասան մի տեղ, ուր լեռան քարաժայռերը գոգաւորվում էին, կազմելով այրի նման մի անգին խոռոչ։ Նրա մուտքի առջև պառկած, խռմփում էին մի քանի պահապաններ։ Տիկինը կանգնեց փոքր ինչ հեռու, իսկ նրա ուղեկից տղամարդը մօտենալով, զարթեցրեց պահապաններից մէկին։

—Բաց արա դուռը, ասաց նրան հարիւ լսելի ձայնով։

Այդ դուռ կոչվածը մի անգին սալ էր, որով փակած էր այրի նեղ մուտքը։ Ուժեղ պահապանը, թիկն տալով, մի կողմ գլորեց ծանր սալը և մուտքը բացվեցաւ։ Այդ միջոցին տիկինը, աւելի զգոյշ կերպով փաթաթվելով իր այրացի վերարկուի մէջ, մօտեցաւ այրին և ներս մտաւ։ Նրա հետ եկող տղամարդը, որ կանանոցի ներքինապետն էր, պատուիրեց պահապանին հակել մուտքի մօտ և ոչ ոքի ներս չը թողնել։ Պահապանը, որի ամեն ձեւերից երեւում էր ակնածութիւն և խոնարհութիւն դէպի այդ մարդը, խոստացաւ, թէ կը կատարէ նրա հրամանը։

Այրի մէջ տիրում էր մթին խաւար։ Կարծես, նրանք իջնում էին մի ստորերկրեայ տարտարոսի մէջ։ Մի քանի քայլ առաջ գնալուց յետոյ, տղամարդը կանգնեց, և չափմամբ զարկելով կայծքարին, վառեց տրեթը, որով կպցրեց ծծումբի մէջ թաթախած լուցկին, և նրանով վառեց ձեռքի փոքրիկ լապտերը, որ իր հետ ունէր

խանում ինձ և ոչ տիկին Մելիքեանցը։ Քանի որ այդ յարգի տիկնոջ և ոչ այլոց պատիւն ես չեմ չոշափել, հարկ էր և նա որ անպնիւ կերպով և սուտ պատճառներով չը շոշափէր նա իմ պատիւը։

Պատիւ չեմ համարում զանազանաբար վարուելու տիկին Ե. Ա.-ի հետ, քանի որ նա անոյշ և պատկառելի դիմակով է խօսում հետս, գուցէ կարօտութիւնից ստիպած անարգար փաստաբանի դեր է յանձն առել։ Փոյթ չէ, թէ ես Նարեկով կամ Աղգամնի խմբագրութեան զրքերով եմ մեղադրվում, գուցէ ինքն այնպան ազատամիտ է, որ բամանների բարի ազդեցութեամբն է զուարճանում. բնութիւնը այդ ձիրքը ինձ չէ տուել։

Աւելորդ է տիկին Ե. Ա.-ի Նամակին մանրամասն պատասխանել, հարուստ փաստերով ապացուցանել իմ արդարութիւնը, քանի որ նա ծպտեալ դիմակից կը մերկանայ իսկական անունով հանդէս գալու։ Եթէ տիկին Ե. Ա. քաջ ծանօթ է մեր ուսումնարանի ներքին դրութեան հետ, թող բարեհաճէ յիշելու, և այն թէ արդեօք մեր ազգաս ուսումնարանը ստացաւ յարգի ժողովարար տիկնոջից իր մօտ գտնված 75 բուբլին, կամ նրա հոգաբարձութիւնը վճարած 60 բուբլին, ուսումնարանի մուտքի որ համարի մէջն է մտած։ Առ այժմ Գանձակի կանանց սեռի մէջ Ե. Ա.-ի փաստաբանութիւնն եմ չնորհաւորում։

Տ. Շ. Ղալեչեանց

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Նոյեմբերի 19

Ուղարկելով ձեր խմբագրութեան երկու հարիւր եօթանասուն և հինգ բուբլի խնդրում եմ այդ գումարի երկու հարիւր յիսուն բուբլին կարգ ճանապարհով հասուցանել Վանայ սովասանջ հայերին, իսկ քսան և հինգ բուբլին Պոլսի «Միացեալ ընկերութեան»։

Եւ որովհետև Ջանգա-Հայաստանի հայերը՝ ինչպէս երեսում է լրագիրներից, տակաւին տանջվում են սովից և իրանց չը՝ջ պատող վայրենաբարոյ քիւրդերից և գեռ երկար տանջվելու են, քանի որ ինքն Բաթար Գուան է լինում նրանց չարչարանքի պատճառը, ուստի լաւ կը լինէր չը բաւականանալ մի անգամ նուիրած տուրքով, այլ տրքան կարելի է չարունակել կրկին և չը սպասել ոչ ոքի պահանջելուն, մինչև որ մեր թշուառ եղբայրները փոքր ինչ զօրութիւն ստանան և գոնէ կարողանան պաշտպանել իրանց անձերը սուլի զուն տարածից։

Գէորգ Լալայեանց

ՆԱՄԱԿ ԹՈՒԹԱԳՐԻՆ

—

Ախալցխա, 10 դեկտ.

Ձեր «Մշակ» լրագրի 218 համարում տպված է մի անանուն Նամակ՝ Ախալցխայից, ուր, ի միջի այլոց, ասվում է թէ «Ախալցխայի ուսումնարանների ուսուցիչները բնակվում են կաւառքում, այդ պատճառաւ նրանց մեծ մասը ուսումնարանից արտաքսված, կամ ամենին ուսումնարանի չէմքը չը տեսած անձինք են», և իբրև օրինակ բերվում եմ ես. «ընդհանուր պատմութեան, աշխարհագրութեան և հայոց պատմութեան ուսուցիչ պ. Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը Էջմիածնայ Գէորգեան ճեմարանից արտաքսված է, Հայոց լեզուի ուսուցիչ Մկրտիչ քահանայ Գայֆաճեանը ոչ մի ուսումնարանի չէմքը չը տեսած անձն է...»

Աւելորդ համարելով պաշտպանել հայր Գայֆաճեանին, որի արդիւնաւէտ գործունէութիւնը արդէն 12 տարուց աւելի է, որ յայտնի է բոլոր ախալցխացիներին և ուսումնարանական վարչութեանը, ուզում եմ ձեզ Գէորգեան ճեմարանից իմ ստացած վկայական նօտարի ձեռքով վաւերացված պատճէնը, խնդրելով տրատարակել իմ այս հերքումը։ Ինչպէս երեսում է այդ վկայականից ես գուրս եմ եկել ճեմարանի, այն ժամանակուայ բարձրագոյն, հինգերորդ դասարանից և ոչ թէ արտաքսվել եմ իմ բոլոր դասակիցների, ուսուցիչների և վերջապես տեսչի Ա.ովգեան արք-եպիսկոպոսի ճեմարանից հեռանալու պատճառները արդէն յայտնի է ամենքին լրագիրներից, ուստի և կրկնելն աւելորդ է։

Ուրեմն ինչ է նշանակում թղթատարել իրան, այն էլ տրատարակաւ, սուտ խօսել, աշխատել անպատուել ուրիշին, որի ոչ գործունէութեան և ոչ անձնաւորութեան հետ ծանօթ լինելու պատիւն է ունեցել.—ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ անամօթութիւն և անպնդութիւն։

Այս երրորդ տարին է, որ ծառայում եմ ազգային դպրոցներում և ոչ մի անգամ որ և է դժգոհութեան առիթ չեմ տուած ոչ հասարակութեան, ոչ վարչութեան և ոչ հոգաբարձութեան։ Այս տարի հայրենիք վերադառնալով օտարութիւնից Ախալցխայի հոգաբարձութեան, ուսումնարանների տեսչի և նոյն իսկ Սարկեսեան արք-եպիսկոպոսի առաջարկութեամբ և խնդրանօք ընդունեցի ուսուցչական պաշտօն և անա պ. յոդուածագիրը յանդգնում է մեղադրել ինձ կաշառք տալում։ Ի հարկէ կաշառք տալու հայ չը տալու վկայական էլ չէ լինում, որի վաւերական պատճէնը կարողանայ ներկայացնել խմբագրութեանդ։

Վերջապէս ոչ թէ մի այդպիսի լիրբ և ստախօս Նամակագրի պատասխանելու, այլ յարգելով լրագրական խօսքը և ճշմարտութիւնը երեսն հանելու համար գրեցի այս Նամակը, որին դուք, յարգոյ խմբագիր, ինչպէս և միշտ իրանց գլուխները և կրկին գրեցին խոնաւ գետնի վրա, չը կամենալով զարթեցնել իրանց մօտ պառկած ընկերներին։

Տիկնոջը գժուար էր ճանաչել իր ծպտեալ հագուստի մէջ։ Նա նմանում էր մի գեղեցկադէմ պատանու, որի նմանները խիստ շատ էին խանի մանկլաւիկների թուում։ Երբ նա մի փոքր ուշի եկաւ, նրա ուղեկիցը մօտեցաւ, ասելով.

—Մենք ուշանում ենք...

Երկուսը միասին մօտեցան շղթայակապների մի խումբի, որ գտնվում էր քարանձաւի խորին անկիւնում։ Նրանցից մէկը վիրաւոր էր։ Տիկինը գթութեան քրտնչ ցաւակցութեամբ սկսեց բաց անել նրա վէրքի փաթթոցները։ Դա մի պատանի էր, որ հազիւ քսան տարեկան կը լինէր։ Նուազած, արիւնաքամ եղած այդ մանուկը, պատերազմի դաշտում ընկած Արայի նման, յանկարծ կեանք ստացաւ, երբ իր Շամիրամի գութակաց մատները դիպան նրա մարմնին։ Վէրքը գտանվում էր գլխի վրա. թշնամու սուրը խորին սոլի էր թողել նրա գագաթի վրա։ Տիկինը սկսեց լուանալ վէրքը և սրբել մաքուր կտաւով։ Նրա հետ եկող տղամարդը սպեղանի գրեց, իսկ տիկինը գաբանաւ փաթաթեց վիրակապներով։ Այդ բոլոր գործողութիւնը կատարվում էր լուռ և անխօս կերպով։ Բայց ոչ ոք չը կարողացաւ նկատել այն բոլորում, երբ տիկնոջ հոգատար մատները դրաված էին վիրաւորի փաթթոցների պատանու գունատված շրթունքները տենդային ջերմութեամբ սեղմվեցան իր խնամակալի ձեռքի վրա։ Այդ ամենաթանգագին տարիկներներ, առանձին զաթարներով.*) պատված էին սառն և խոնաւ գետնի վրա։ Իրարանցիւր զաթարը բաղկացած էր քսան հոգուց։ Մի երկայն շղթայ, որի մէջ օղակները անց էր կացած նրանց պարանոցով, կապում էր բոլորին միասին։ Շղթայի այն օղակը, որ անց էր կացած նրանց պարանոցով, աւելի լայն էր միւսներից և ետևից ամրացրած էր երկաթէ կողպէքով։ Այդ մի սոսկալի դրութիւն էր որոշելի կալանաւորների համար։ Երեսակայեցէք, քսան մարդիկ համարեա կարված են մէնը միւսի հետ։ Բոլորի պարանոցները մի և նոյն շղթայով կապված լինելով, նրանք ստիպված էին միասին կանգնել, միասին նստել, միասին պառկել, մի խօսքով, ամեն շարժում պէտք է միասին գործէին, այլ կերպ անհնարին էր։ Որովհետև, եթէ մէկը պառկէր, երբ միւսները նստած էին, կարող էր խեղդվել։ Եթէ մէկը կանգնէր, երբ միւսները պառկած էին, նոյնպէս կարող էր խեղդվել։

Մի ծանր սոսկում տիրեց տիկնոջ սրտին, երբ նա տեսաւ այդ թշուառ, զառապարտված բազմութիւնը։ Նրա աչքերի առջև սեւացաւ և փոքր էր մնում, որ ուշաթափ լինէր։ Նա թիկն առեց քարանձաւի պատին և մի քանի բոպէ մնաց անշարժ, խորին տրամութեան մէջ։

Ցնծելով լալագերի լոյսը, բանտարկեալներից մի քանիսը շարժվեցան. նրանք բարձրացրին *) Զ ա թ ա ր. Նշ. չարք, այսպէս է կոչվում, երբ ուղտերին, ջորիներին և ձիաներին, թոկով կապելով միմեանց, խումբեր են կազմում։

վարձառութիւնն էր, որ ստացաւ նա իր գիշերային այցելութեան համար։ Նա պատրաստ էր գրկել, համբուրել այդ գեղեցիկ շղթայակապ վիրաւորին, բայց խեղդելով իր մէջ սիրոյ բուռն զգացմունքը, տխուր, սպանված սրտով վեր կացաւ նա, ասելով հիւանդին.—քո վէրքը հիմա բաւական լաւացած է, ես ամեն գիշեր կայցելեմ քեզ մօտ, մինչև բոլորովին կառողջանաս։

—Իմ վէրքը... կուզեց հիւանդը դառն հառաչեալ,—իմ վէրքը կը մնայ անբուժելի... նա այնքան խորն է, որ բժշկի ձեռքը հազիւ թէ կարող է չոշափել այնտեղ...

Պատանու խօսքը սրտի վէրքի մասին էր։ Տիկինը պատասխանեց.

—Ես այն էլ կը բժշկեմ...

Նա վերջին անգամ իր գեղեցիկ, արտասուքով լի աչքերը դարձրեց դէպի պատանին և անցաւ մի քանի ուրիշ հիւանդների մօտ։ Բոլորը վիրաւորներ էին։ Տիկինը իր ձեռքով փոխում էր նրանց փաթթոցները, իսկ նրա հետ եկած տղամարդը սպեղանի էր դնում։ Որպէս միաբանութեան հրեշտակ, ամեն տեղ հանդիպում էր նա օրհնութեան և խորին շնորհակալութիւնների։ Շատերը բանում էին նրա հագուստի փէշերը և համբուրում էին։ Այդ հիւանդ, քաղցած, ծարաւ բազմութեան կեանքը կախված էր այդ տիկնոջ առաքինութիւնից։ Նրանք բոլորն էլ կը մնանէին իրանց խոնաւ, մթին գերեզմանի մէջ, եթէ այդ կինը չը լիներ։

Երբ ամեն հոգածութիւններ վերջացած էին, տիկնոջ ուղեկիցը մի քանի անգամ դարձաւ դէպի նա, շտապեցնելով, թէ ժամանակ է հեռանալու։ Բայց նա, կարծես, դժուարանում էր մի քայլ անգամ փոխել, կարծես, մի ներքին, գաղտնի զգացմունք կապում էր նրան այդ հոսած քարանձաւի հետ, որի օդը խեղդելու չափ անտանելի էր։ Նա աւելի ուրախ կը լիներ այնտեղ մնալ, նայել և միշտ նայել այն սիրուն պատանու վրա, որի գունաթափ շրթունքների վրայ դրսից դեռ դպում էր իր ձեռքի վրա։

Մի գլուխ, ձգտական ձայն լսելի եղաւ դրսից։ Տիկինը ամբողջ մարմնով դողաց։ Դա վաղորդեան ձայնն էր։ Որ նշանակէ, նա չատ էր ուշացել քարանձաւի մէջ. պէտք էր շտապել։ Աւելաւոր ոչ ոք չը տեսնէ։

Դրսի թարմ հովասուն օդը փոքր ինչ խոլզուրեց տիկնոջ բորբոքված սրտը և նրա մեռելացած ուժերը կրկին զօրութիւն տուին։ Դէպի Թաթված իր լայն վիրարկուի մէջ, նա առանց ճանաչելու, անցաւ պատանիների մօտից, նրանց մայեց իր ուղեկցին առաջ ընկնել և որոնել կարելի է, փութացնել իր քայլերը։

—Մի չտապէք, տիկին, ասաց նա մտերմանալ կարելոյս թեամբ.—դուք բաւական ուշացվում էք ճանապարհը ուտելի ես կը յոգնեցնէ ձեզ։

Դեռ մութն էր, այն ըստի հետ պատանին մեղ մտքը, որ ժողովուրդը կոչում է «Ղարամանի խաւար»։ Աստղերը չոչղոցում էին մերթ ընդ մերթ իսկ Արուսեակը, երկնքի այդ պերճանքը սիրեր *), դեռ նոր իր նաղելի դիմքը ցոյց էր տալիս։

*) Արուսեակ պարսկերէն նշանակում է նոր-

տական թղթակիցը Վանից, իմ անհրաժեշտ գրելն է և իմ մի ջնորդութեամբ է գնացել Բաղէշի ճեմարանը և այնտեղ քարոզչութեան ուսումը ստացել։ Ես «Մեղուն» պ. խմբագիրը այս բաները գիտէ։

Հիմա զարմանալի է, որ «Մեղուն» երկու կարծիք ունի, մէկը Ամիրխանեանցի, միւսը պ. Միհրան Պաղտասարեանի համար, մինչդեռ երկուսն էլ աւետարանական, երկուսն էլ քարոզիչներ, երկուսն էլ Բաղէշի աշակերտներ են, և երկուսն էլ մերձաւոր ազգականներ են։ Երեսում է ուրիշ հաշիւ ունի պարոնը, և ոչ թէ լուսաւորչական եկեղեցին պաշտպանել է նպատակը։

Ա. Ամիրխանեանց

ՆԵՐԲԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են, որ այդտեղի ուսումնարանների ուսուցիչների և հոգաբարձուների սէջ կատաղի կռիւներ կան։ Հոգաբարձուներից մէնը յարձակվել է Ա. քահանայ Ղազարեանցի վրա, կարծելով թէ նա է ուսումնարանների գաղտնիքներ յայտնողը։ Նոր-Արքայոց ուսումնարանի աշակերտուհիները չարունակ փախչում են ուսումնարանից, որովհետև վերակացուհիները միշտ բացակայ են լինում ուսումնարանից։

—

ԼՈՌՈՒԻ գաւառից մեզ գրում են, որ այս օրերս սաստիկ ձիւն եկաւ այնտեղ։ Այդ ձիւնը մեծ օգուտ պէտք է տայ ցանքերին։ Թղթակիցը մեզ հաղորդում է, որ կառավարութեան հրամանով Լօռու գաւառի գիւղերում հացի ամբարներ են հաստատվում։

—

Լօռու գաւառի Օձուն գիւղից մեզ հաղորդում են, թէ օր չէ անցնում, որ այդ գիւղում ու նրա շրջակայքում գողութիւններ, ասպատութիւններ և սպանութիւններ չը պատահեն։ Այս օրերս թուրք աւազակները տարան 40 ոչխար գիւղացիներից. ոչխարները գտնվեցան, բայց բոլորն էլ աւազակների ձեռքով մորթուած։

—

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ մեզ գրում են նոյեմբեր ամսի վերջին օրերից, որ սաստիկ ձիւն է եկել այդ քաղաքի մէջ և քաղաքի չորս կողմ, մի և նոյն ժամանակ սաստիկ քամի էր անում, որ քաղաքի յարաբերութիւնները գիւղերի հետ կտրված էին։ Այդ պատճառով մի քանի մթերքներ խիստ թանգացան. ածուխի պուդը ծախվում է 1 ր. 60 կ., բրինձը 3 ր. 30 կ., սոխ բոլորովին չը կայ, մեր ֆունտը ծախվում է 6 կ., հացը, հասարակը, 6 կոպէկով։

—

Կրկնում ենք մեր թղթակիցներին, որ նիւ նրանք կամենում են իրանց հաղորդած տեղ-